

EL FUTURO DE LOS MUSEOS
ETNOLÓGICOS CONSIDERACIONES
INTRODUCTORIAS PARA UN DEBATE

Xavier Roigé, Esther Fernández
Iñaki Arrieta (Coordinadora/es)

3

EL MUSEU DE LA GENT

PEP FORNÉS GARCIA

DOLORS LLOPART I PUIGPELAT

Museu Etnològic de Barcelona.

INTRODUCCIÓ

Ens trobem en un moment de canvi en la concepció de les funcions del museu etnològic com a institució. Si fins a avui els museus etnològics han centrat els seus esforços en l'acumulació, l'estudi, la preservació i l'exhibició d'objectes quotidians de la pròpia cultura o d'altres cultures, ja avui –i encara més en el futur- cal pensar en transformar els museus existents i construir els nous com a espais que posin en relació i ajudin a compartir objectes i relats que tenen per suport físic o simbòlic aquests objectes a homes i dones de cultures diferents que lluiten i treballen per compartir amb d'altres, espais de cultura i de llibertat democràtica per a ells i les seves famílies i la seva gent.

No hem d'oblidar que el patrimoni que guarden els museus és producte de successius processos d'apropiació i que els seus límits, les seves estratègies de posar en valor aquest patrimoni i, de fet, la pròpia museologia, han estat instrumentalitzats històricament per interessos ideològics, econòmics i per l'entorn cultural i social en el qual s'han esdevingut aquests processos.

La creació, els continguts i el funcionament dels museus han depès i depenen no precisament de la voluntat dels ciutadans sinó dels projectes polítics presents en cada moment històric i, és per això, que per plantejar-nos el futur dels museus etnològics convé fer primer un repàs històric que posi de manifest com i de quina manera s'han anat fent i quin ha estat el marc sociopolític i cultural que els ha fet possibles.

1. ABANS DE LES COL·LECCIONS: BOTINS I TRESORS

Els antecedents remots d col·leccions i museus cal buscar-los en els botins de guerra i els tresors acumulats pels poderosos, civils o eclesiàstics, com a fruit de rapinyes, impostos o donacions. Montserrat Iniesta (1994) ja va analitzar aquest fenomen de manera prou clara.

Amb el Renaixement apareixen els gabinets de curiositats, les primeres col·leccions amb una certa base científica i amb un afany de universalitat. Amb ells els prínceps i poderosos que s'ho podien permetre esmerçaven la seva fortuna a competir amb altres per aplegar unes col·leccions que s'acostessin a l'ideal d'universalitat que fes del seu gabinet una imatge del món.

D'aquells primers gabinets de curiositats en tenim només testimoni que algunes descripcions, gravats i pintures. Se'ns apareixen com a petits temples amb grans quantitats d'objectes organitzats en un ordre taxonòmic més o menys arbitrari.

Generalment aquestes col·leccions no eren públiques i s'obrien només a amics i estudiosos recomanats per altres persones de la mateixa categoria social i econòmica, encara que entre els col·leccionistes, al costat dels rics i poderosos hi havia també el professor universitari, o el metge, o l'apotecari pels quals s'afegia un interès "professional" a l'interès purament atresorador d'un microcosmos imatge del macrocosmos.

Aquells primers gabinets de curiositats no tenien normalment cap pretensió d'especialització en un camp determinat, només els gustos personals, les modes o les possibilitats d'accedir a una o altra mena d'objectes els decantava cap a una certa especialització. Els col·leccionistes més rics i poderosos disposaven d'una capacitat d'atresorament més gran i d'uns espais que els permetien organitzar "artísticament" (és a dir de la manera més efectista possible) les seves col·leccions de manera que poguessin impressionar als seus visitants més per la seva magnificència que pel valor científic o educatiu del seu contingut. Només en el cas dels professionals, sense descuidar l'ostentació, els gabinets prenen una dimensió pedagògica que els acostaria més als museus concebuts com una institució

pública que apareixen més tardanament. Aquest seria el cas, per exemple, de les col·leccions Salvador, avui conservades i exposades a l'Institut Botànic de Barcelona, en els quals, si bé predominen plantes, animals, minerals i fòssils, s'hi conserven també curiositats i havien contingut també armes, medalles i artefactes.

2. EL COL·LECCIONISME IL·LUSTRAT

El panorama del col·leccionisme canvia força amb l'adveniment de la Il·lustració i de la revolució industrial. Ja abans el gust per l'obra d'art, singularment la pintura, i pels objectes científics havia transformat bona part de les col·leccions dels poderosos.

Paral·lelament, les col·leccions d'espècimens botànics i de varietats d'animals, se separaren dels altres objectes que formaven part dels gabinets de curiositats i creix l'interès pels jardins botànics i els parcs zoològics, nous espais adequats per a l'estudi i l'aclimatació de plantes i animals vius provinents, en la majoria dels casos, d'expedicions fetes amb interessos científics però també utilitaris.

D'una altra banda, algunes d'aquestes col·leccions privades, seguint l'esperit de la Il·lustració passen de mans dels seus propietaris a determinades institucions que, al llarg del segle XVIII, les obren, amb finalitats educatives i de formació, a un públic més ampli. Calia, en aquells anys de preindustrialització incipient, formar tècnics que pensessin i creessin noves màquines o artesans que aprenguessin a dibuixar flors i detalls decoratius per aplicar-los als nous teixits, concretament al cotó, amb la finalitat, és clar, d'obrir noves vies de producció i comercialització d'objectes atractius a bon preu que fomentessin el consum de les classes més populars.

A Catalunya, per exemple, possiblement l'intent més reulat en el temps en aquest sentit seria el del bisbe de Girona Tomàs de Lorenzana (1728-1796) fent una promoció, a la ciutat d'Olot, una escola de dibuix per a ensenyar a dibuixar els estampats dels draps d'indianes. El fracàs econòmic d'aquest intent va fer decantar aquesta escola vers l'aprenentatge de la fabricació de motlles d'imatgeria religiosa. Actualment Olot té un Museu dedicat exclusivament al tema de la imatgeria religiosa.

Els canvis econòmics i socials de la segona meitat del segle XVIII comportaren també un nou enfocament en relació amb l'apropiació i l'aprofitament de les riqueses dels territoris ultramarins. Ja no es tractava, d'una pura i simple apropiació i saqueig de les riqueses d'aquells territoris i dels seus habitants sinó que calia actuar-hi de manera prou sistematitzada per treure el màxim profit dels recursos materials i humans aquelles terres oferien. Darrere els conqueridors havien d'arribar els estudiosos que reconeguessin els recursos a explotar i els administradors civils que n'encarriessin l'aprofitament i incorporessin els nadius a les taques productives d'interès per als colonitzadors.

A França, per exemple, es creà la "Societe des Observateurs de l'Homme", un grup d'estudiosos que pretenia comprendre la complexitat humana. Aquesta institució científica, creada el 1799, va tenir una vida curta (només va durar fins el 1804) però va establir algunes normes que servirien més tard per determinar maneres i formes de governar en contrades conquerides.

Un exemple ben proper de l'actuació d'un dels seus membres el tenim precisament a Catalunya. És el cas de la intervenció del general al servei de Napoleó Joseph- Marie de Gérando (1772-1842), membre d'aquesta societat, en la divisió territorial de Catalunya per a un millor govern econòmic i social en ocasió de la seva incorporació a l'imperi francès el 1812.

Dos decrets (de 24 de gener i 2 de febrer de 1812), signats per Napoleó, disposaven la incorporació de Catalunya a l'Imperi francès i la dividien en quatre departaments: el del Ter, amb capital a Girona; el del Segre, amb capital a Puigcerdà; el de Montserrat, amb capital a Barcelona, i el de les Boques de l'Ebre, amb capital a Lleida.

Al capdavant del departament del Ter Napoleó hi va posar el baró de Gérando que va administrar la ciutat de Girona i el seu departament amb l'esperit il·lustrat que va promoure la societat de la qual parlàvem. Hi va posar en funcionament un sistema d'administració eficaç, seguint els models vigents a la resta de l'Imperi, que es va ocupar del redreçament econòmic i comercial de Girona, ciutat que havia quedat molt malmesa després dels setges de 1809. També es va interessar per l'agricultura i pel manteniment i engrandiment dels

mercats i les fires, així com per les comunicacions, la salubritat i l'ensenyament, tema, aquest darrer, en el qual no va descuidar la salvaguarda la llengua catalana enfront de la castellana i la francesa.

3. EL TEMPS DEL ROMANTICISME: EL CONEIXEMENT DE L'ALTRE I LA REIVINDICACIÓ DEL PROPI

El romanticisme és un moviment de pensament i acció que es manifestà a Europa des de finals del segle XVIII i que començà a fer-se present a Espanya i Catalunya a partir dels anys 20 del segle XIX probablement per influència de la lectura de llibres de memòries i d'assaig fets per viatgers i pensadors francesos i anglesos.

De la mà del romanticisme apareix l'estudi del folklore, és a dir, la saviesa no contaminada dels camperols i que encarnava en aquell moment i per aquells pensadors, tots els ideals romàntics d'espontaneïtat i d'inmediatesa que l'animaven. De fet, però, aquell poble idealitzat ja no existia i la puresa que hi volien trobar en ell, els estudiosos, era només una forma essencialista d'entendre la realitat social i cultural d'aquell moment.

L'altre tret a destacar del romanticisme és la incorporació de l'ideal nacionalista amb la revalorització de la història nacional i les parles autòctones en oposició a la cultura clàssica grecollatina.

De fet, però fins els anys quaranta del segle XIX, no es pot parlar d'una consolidació d'aquest moviment. A Catalunya prendrà dues formes una de més lliberal que podem identificar en el pensament de Víctor Balaguer (1824-1901) i una de més conservadora que podem identificar en Manuel Milà i Fontanals (1818-1884) i en Pau Piferrer(1818-1848).

De fet, totes dues formes d'entendre aquest pensament influiran, en el futur, en la forma i presentació de la cultura popular catalana.

Manuel Milà va ser un dels primers recol·lectors de folklore, és a dir, en aquest cas de cultura popular oral. Publicà el 1853 "Observaciones sobre la poesia popular con muestras de romances catalanes inéditos" i, el 1882, "Romancerillo catalán: Canciones tradicionales".

Pau Pifarrer, que va seguir el mestratge de Milà participà en la redacció de “Recuerdos y Bellezas de España” en els capítols dedicats a Catalunya i Mallorca.

Aquesta lectura de la cultura popular, feta només a través de les manifestacions orals rurals, endarrerirà l'anàlisi de les qüestions socials i de lluita de classe que varen sacsejar Catalunya a les primeries del segle XX, així com l'estudi de la cultura popular generada per aquella població obrera.

Víctor Balaguer polític, escriptor i col·leccionista d'objectes etnogràfics, serà qui el 1887 organitzarà a Madrid una exposició sobre les illes Filipines. Una exposició que va generar unes discussions científiques que sens dubte varen influir en les primeres passes d'una antropologia i d'una museografia etnològica.

Una part petita d'aquella mostra de Madrid es va portar l'any següent, el 1888, a Barcelona auspiciada per la “Compañía de Tabacos de Filipinas” de la que eren propietaris la família Güell de Barcelona. Aquells objectes exhibits a Madrid i a Barcelona ara són part dels respectius Museus Etnològics.

4. EL SEGLE XX. LA FORMACIÓ DELS MUSEUS ETNOLÒGICS A ESPANYA I CATALUNYA

La pèrdua de les colònies de Filipines, Cuba i Puerto Rico i aquella sensibilitat pels nacionalismes de la qual parlàvem abans, desencadenaran la formació de bona part dels museus etnològics inaugurats en aquell inici de segle.

El més antic, a Madrid, que per exemple, el 1895 la secció d'antropologia, etnografia i prehistòria es separà del primigeni Museu de Ciències Naturals i es consolidà més endavant com espai museístics on es practicava l'antropologia física i social amb el liderat científic de Manuel Anton Ferrandiz (1849-1929).

El Museu de Sant Telm s'inaugurà el 1902, a Donostia el 1917, el Museu Etnogràfic de Bilbao i a Catalunya l'Arxiu-Museu Folklòric Parroquial de Ripoll s'inaugurà el 1919.

A Barcelona, quasi a finals de la dictadura de Primo de Rivera, el 1929, es va fer una Exposició Universal que, a més de fer una renovació de l'urbanisme de la ciutat, va aprofitar un espai molt popular com era la Muntanya de Montjuïc per construir-hi els pavellons temàtics de l'Exposició. Entre d'altres coses es va construir un "Pueblo Español".

Aquesta recreació museogràfica, encara avui en peu, volia representar un espai i un temps idíl·lic, fora de la contaminació dels fenòmens socials generats per una industrialització ferotge que, havien portat a Catalunya molta mà d'obra forana i on la lluita obrera era molt forta.

En les reunions de treball prèvies a aquest aconeteixement alguns catalans il·lustrats, com Agustí Duran i Sanpere (1887-1975), havien plantejat la possibilitat de fer a Montjuïc un Museu Etnogràfic. De fet, ja s'havia presentat un projecte en la seu del Centre Excursionista de Catalunya, el 1918, elaborat per l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

El aires de positivisme i llibertat despleats per la "Institución Libre de Enseñanza" i el nou govern de la República portaran a Madrid el Museo Nacional de Pueblo Español de la mà de Luís de Hoyos Sainz (1868-1951) que havia estat auxiliar de Manuel Anton.

La Guerra Civil va truncar bona part dels projectes endegats en aquell primer terç del segle XX.

De totes maneres, a Barcelona, i per l'impuls personal de Tomás Carreras i Artau (1879-1954), un dels creadors de l'AEFC i que fou delegat de l'Ajuntament de Barcelona des de 1939 a 1945, es va formalitzar la creació d'un Museu d'Indústries i Arts Populars, en el recinte de Poble Espanyol. Aquell primer museu que després esdevindrà part de actual Museu Etnològic de Barcelona va formar-se amb els objectes aplegats per les campanyes fetes pel conservador Ramon Violant i Simorra (1903-1956) per tot els Pirineus i per que ell denominava la Regió de Reus. La direcció d'aquell museu la va portar Agustí Duran i Sanpere, bon amic de Julio Caro Baroja (1914-1996), que des de 1944 s'havia fet càrrec de la direcció del Museo del Pueblo Español de Madrid. Tots dos científics varen comprar

plegats molt objectes etnogràfics a antiquaris de Madrid que ara es conserven en els respectius museus.

El 1949 es va obrir també a Barcelona el Museu Etnològic Exòtic i Colonial, amb les col·leccions primeres aplegades a Guinea Equatorial i a Marroc per August Panyella (1921- 1999), en un petit edifici que havia estat la caseta dels constructors dels edificis de l'Exposició del 1929. En el mateix lloc, el 1973, s'inaugurava un nou edifici que és l'actual seu del Museu Etnològic de Barcelona.

La política cultural franquista no va ser gaire generosa en el reconeixement de les cultures de l'Estat espanyol. Organitzacions com la Sección Femenina de F:E:T y de las J.O.N.S", per exemple, organitzaven actes folklòrics amb els "Coros i Danzas de España" que de fet, volien fixar una cultura tradicional, sense admetre cap creativitat que provingués de les anomenades regions no castellanes.

Totes les manifestacions de cultura tradicional varen ser emmudides i, és clar, totes aquelles que s'havien format en el si de les organitzacions obreres i les entitats laiques.

La mort del dictador el 1975 va portar arreu de l'estat espanyol una democràcia que en temes de cultura popular i tradicional es va concretar, en un primer moment, en una ocupació del carrer amb festes i celebracions de tot tipus i en una valoració del patrimoni, en sentit ampli, en molts pobles viles i ciutats.

A redós d'una nova recuperació de la identitat i l'orgull d'ésser una mica més autònoms, en molts pobles i ciutats, es revifaren els vells museus i se'n crearen de nous.

Val a dir que a Europa, la que podríem dir revolució del museus, havia començat abans i des de anys seixanta es qüestionaren totes les antigues presentacions museogràfiques. A França, per exemple, el museògraf Georges Henri Rivière (1879-1985) que havia treballat en l'antic Musée de L'Homme de París i havia impulsat, amb la col·laboració de Claude Levi-Strauss, la formació del Musée d'Arts et Traditions Populaires de la mateixa ciutat, ha via formulat el 1976 la definició d'ecomuseu que molts dels professionals de museus d'arreu havien escoltat i llegit en les actes dels congressos organitzats per l'ICOM.

La llei de patrimoni cultural de 1985 va incloure, per primera vegada, la necessitat de protegir el patrimoni etnològic. Després les lleis de les comunitats autònomes han desenvolupat aquest concepte més amplament.

Molts dels nous museus creats, en aquest últim terç del segle XX, ho feren a redós de les ciències socials. L'arqueologia, la història i, és clar, l'etnologia i l'antropologia social. Aquests grans i petits museus s'han aprofitament, ja més recentment de l'impuls del turisme i del lleure cultural, que ha fet veure a molts poders públics la necessitat de crear noves fonts de riquesa per a un millor desenvolupament econòmic i social.

Molts d'aquests museus, a més, han desenvolupat formes de col·laboració que afavoreix la rendibilitat social i econòmica del productes elaborats. També han afavorit la participació ciutadana i escolar i han creat el costum de fer participar al públic familiar als actes organitzats pels museus.

5. ELS MUSEUS ETNÒLOGICS EN EL SEGLE XXI

En el segle XXI els museus etnològics tenen el gran repte de superar la presentació de les cultures vives i, per això, no es poden seguir fent museografies presentistes o artístiques. L'antropologia actual analitza fenòmens i desvetlla processos i els museus han de fer per manera de poder presentar els canvis i les fractures de la societat actual.

Hem de superar el museu-col·lecció i hem de passar al museu participatiu i dialogant.

Aquest any la UE ha demanat que es propiciï el diàleg intercultural i que millor que en el marc dels museus etnològics es pot fer aquesta tasca?

Els museus etnològics han de treballar definint la seva àrea geogràfica i temàtica per singularitzar i trobar el seu propi espai de treball en la comunitat on el museu està ubicat.

Han de trobar l'escala amb la qual volen treballar, l'espai en el qual volen actuar: la pròpia ciutat, l'entorn més proper, Europa, el món... També han de plantejar-se quines identitats volen posar de relleu.

Han d'analitzar el poder de convocatòria i les possibilitats reals de portar a terme totes les accions. Sempre creant aliances amb la societat civil i amb els estudiosos.

6. EL NOU MUSEU ETNOLÒGIC DE BARCELONA COM A EXEMPLE PER AFRONTAR EL FUTUR

Dèiem que la societat contemporània, molt estratificada, necessita d'atendre tots el interessos possibles dels ciutadans que viuen i treballen en l'espai d'acció dels museus.

L'escala de treball implica un escalat gradual partint de Catalunya, els Països Catalans, les altres comunitats autònomes d'Espanya, per acabar desplegant el radi d'acció a Europa, Amèrica, Àsia, Àfrica i Oceania.

La identitat s'ha de treballar des del respecte i el coneixement de tots nosaltres i dels altres en una escala el més propera possible. El coneixement de la nostra pròpia societat ha de fer possible el respecte als grups d'edat, a les problemàtiques de gènere, al coneixement de la infància i als problemes dels joves i, també, tot i ser complex, el respecte a les necessitats de les persones amb carències físiques i sensorials. I sobretot sense oblidar que aquesta societat catalana està formada avui per col·lectius molt importants d'orígens diversos que fan possible una pròspera economia i una riquesa cultural molt gran. De llengües, (més de tres-centes a Catalunya); de músiques; de modes en el vestit; de productes d'alimentació; de cuines, etc. que enriqueixen, sens dubte, a tothom.

6.1. Els nous reptes

La societat plural a la que servim des del museu reclama respostes a les inquietuds socials i culturals que ens toca viure, i aquestes respostes no poden ser només periodístiques o polítiques, han de ser també respostes articulades des de la historiografia, l'arqueologia, l'antropologia, la sociologia, en definitiva: han de ser també respostes científiques.

El museu del tercer mil·lenni ha de tenir una gran capacitat d'adaptació als canvis socials i econòmics que es produeixen en les societats avançades. Per la qual cosa cal una actitud oberta i d'escolta permanent a la societat a qui serveix. Ha de mantenir viu l'esperit crític a l'hora de programar les seves ofertes al públic. La capacitat d'atraure nous públics és un repte constant que cal revisar dia a dia.

La creació de xarxes territorials de museus en la nova xarxa catalana de museus d'etnologia en la qual el Museu Etnològic de Barcelona s'incorpora, optimitza de forma transversal la implantació de les diferents pràctiques de la disciplina i la interacció dinàmica amb els agents culturals de cada territori. Tot plegat hauria de multiplicar l'ús social dels museus fent efectives les polítiques culturals de proximitat.

Apropar el patrimoni a la gent vol dir ser sensibles a tots i a cadascun dels registres de comunicació dels receptors; vol dir entendre les noves necessitats dels nous visitants i saber formular hipòtesis de públics futurs.

L'Antropologia, com a ciència social que es serveix de la interpretació i la comparació, és útil com a pal de paller per articular discursos científics capaços d'assumir el repte d'investigar i explicar els canvis històrics de la nostra societat plural, construint els relats entenedors que la gent demana des d'una perspectiva etnohistòrica.

El museu d'avui ha de facilitar eines per poder pensar el passat i repensar el present per retornar a la societat els seus cabals culturals.

El museu actual també ha de ser capaç d'emocionar el públic, és per aquest motiu que és tan important treballar amb el patrimoni intangible.

En els processos de planificació del desenvolupament local es considera la cultura com a allò que dóna un sentit integral a conceptes com benestar, cohesió, capacitació, societat civil, capital social, compromís, pertinença, especificitat, creativitat. El Patrimoni no n'és una excepció.

En el text de presentació del tema de la 20ª conferència de l'ICOM 2004 celebrada a Seul la qual es va dedicar a "Museus i patrimoni immaterial" es podia llegir:

“És prou conegut que, fins ara i arreu, els museòlegs han orientat principalment la seva atenció i els seus esforços cap a la recolecció, la conservació, la recerca, l'exhibició i l'intercanvi dels objectes tangibles, ja siguin culturals com naturals, i que han creat museus com a espais de recerca, de desenvolupament espiritual i cultural de la població, i també com a espais d'interpretació del patrimoni i d'educació.

Tanmateix, les manifestacions de la cultura no són solament materials, sino també intangibles. La cultura es transmet de generació en generació mitjançant l'idioma, la música, el teatre, les actituds, els gestos, les pràctiques, els costums i tot un deversall d'altres formes de mediació, com també pels objectes i els llocs on l'home ha expressat les seves idees”.

Vet aquí una estratègia acurada d'apropament entre el patrimoni i la gent des d'una perspectiva multidisciplinar, plural, des d'una anàlisi purament a una aproximació antropològica, interpretativa. Això necessita reforçar la participació activa dels protagonistes amb els quals hem de reconstruir els relats.

Els museus també poden contribuir a la creació d'un nou imaginari per la cohesió social. La seva funció social s'ha anat modificant semblantment com ho ha fet la de la mateixa cultura a la societat contemporània. El públic del museu pertany cada cop més a noves categories de la població que busquen en el museu també un lloc de relació social on s'ofereixen altres formes de gaudir del temps lliure.

El públic potencial dels museus és sobretot gent jove, una part prou important de la població i que s'està formant. Però la tipologia del públic d'un museu cada cop serà més diversa, tan diversa com la societat on desenvolupa la seva acció. La construcció de les noves identitats avança en paral·lel amb les noves formes de vida social i això comporta una societat cada cop més plural amb cultures que cohabituen però que no sempre conviuen.

Per a què persones de cultures diferents puguin conviure lliurement i puguin superar els seus conflictes, el primer pas que han de fer és reconèixer-se. El coneixement mutu és important per a la convivència, i comporta sovint, encara que no sempre, veure l'altre

tal com és, esborrant estereotips i estigmes, es a dir, desfer prejudicis. Trobar els trets de semblança d'uns i altres, reconèixer la diferència com a un valor afegit de pluralitat, són idees importants que massa sovint semblen una utopia i no s'apliquen gaire en les ofertes culturals més enllà de la música o la gastronomia. Quants museus han programat mai una acció que tingui com a protagonista la cultura d'una comunitat com la gitana que porta prop de sis segles d'història i vida social, cultural i artística i d'incomprensió a Catalunya?

Un museu de la memòria com l'Etnològic de Barcelona ha de ser capaç d'emocionar els vells i els nous visitants fent-los sentir partíceps d'allò que contempen i que els evoca identifications passades i presents, i, sobretot, segerir preguntes que els ajudin a la reflexió sobre les noves identifications del futur. La sensibilització de sectors de població cada cop més diversos envers el patrimoni continua sent un objectiu a assolir.

El públic dels museus canvia al ritme que ho fan els habitants de la ciutat, de la comarca, com a resultat del canvi social que s'està produint amb el fet migratori i la globalització. Aquest fet és més evident en les grans ciutats, on els diferents grups ètnics i culturals s'organitzen per mantenir els seus referents i on la figura de l'intermediador cultural, la persona que actua de pont entre la cultura pròpia i la d'acollida, s'ha convertit en un referent obligat.

Però aquest fenomen no és exclusiu de les grans zones urbanes, sinó que es produeix també en nuclis més petits, rurals o industrials, on acudeixen gent de diferents llocs del món atretes per l'oportunitat de treballar i construir una vida millor. En alguns camps, com l'ensenyament o la sanitat, on la realitat plural de la societat incideix de manera molt directa, ja fa temps que s'han creat instruments de participació i d'implicació.

Pel que fa al camp de la cultura, els museus, com a gestors del patrimoni, ens hem de fer ressò d'aquest fet. Hem d'incorporar el nou patrimoni aportat pels nous ciutadans, si més no, ens hem de plantejar la incorporació de noves formes de comunicació museogràfica.

Com sinó s'explica la cultura del país a persones que tenen uns referents culturals tan diferents? Com es creen ponts? Com s'hi arriba? Calen noves formes de comunicació.

Tot això és també una nova missió dels museus.

La concepció contemporània de museu implica cada cop més la reversió en la ciutadania dels coneixements potencials que la difusió del patrimoni pot aportar. Això vol dir aprofitar les potencialitats objectives del patrimoni cultural, la seva dimensió social i col·lectiva, la seva capacitat educadora, el seu caràcter científic, el seu potencial econòmic i estratègic, el seu valor simbòlic i identitari, per incrementar la qualitat de vida dels ciutadans.

En conseqüència el museu ha de generar cultura, ha de fomentar la participació, ha de fomentar la capacitat crítica, ha de promoure i difondre les seves col·leccions, ha de barrejar tradició i innovació, ha de ser dinàmic, ha d'adaptar-se a la societat canviant, ha d'atreure nous públics, ha de fer més proper el patrimoni als ciutadans, ha de passar de ser contenidor de cultura i coneixements a ser un equipament dinàmic i proper a la ciutadania. Resumint, ha d'oferir una proposta plural i diversa, ha de ser un centre de coneixement i d'intercanvi.

Posar en pràctica la democratització cultural significa posar la cultura, i també el patrimoni cultural, a l'abast de tothom, des d'una actitud sensible envers la diversitat de nivells formatius, necessitats i expectatives de la gent. Cal entendre l'accessibilitat tant a nivell físic, com intel·lectual i econòmic. Cal estimular l'interès de la gent per al seu patrimoni.

El patrimoni, com a construcció social i simbòlica que és, contribueix a configurar la memòria col·lectiva. La concepció del patrimoni ha de ser oberta i dinàmica, possibilitant la integració d'elements i manifestacions culturals representatives dels diversos col·lectius que configuren la societat d'avui.

El museu ha de fer efectiva la dinamització del teixit associatiu, implicant-hi la diversitat d'entitats i de col·lectius de cultura popular presents a Catalunya.

El museu ha de ser un projecte integrador, creatiu, intercultural i cosmopolita.

Un museu útil a la gent que doni respostes a preguntes com ara: Per què arriben pasteres i caiucos a les nostres costes? Per què molesten els nous veïns amb les seves peculiars formes de celebrar? Com canvien els hàbits culturals en les noves generacions? Com és que a Catalunya es parlen més de 300 llengües?

El museu ha d'estar obert a les realitats culturals d'un món plural projectant-se arreu, inserint-se en les xarxes internacionals de col·laboració i possibilitant l'accés dels ciutadans i ciutadanes a manifestacions culturals de procedència i nivell internacionals.

En aquest sentit l'Etnològic de Barcelona col·labora sovint amb museus d'arreu del món i participa activament en projectes internacionals a Europa, Àfrica, Àsia, Amèrica i Oceania:

Darrerament el museu ha participat activament en el projecte "Bosque la Primavera" a Guadalajara (Mèxic) fent treball de camp, dinamització i formació en zones rurals al voltant del patrimoni intangible.

També hem participat amb la Universitat colombiana de Nariño en la fundació de l'associació mundial d'investigadors de la festa i en la Red Mundial de Carnavales a la ciutat de San Juan de Pasto. De les col·laboracions s'han obtingut resultats concrets com la participació de més de cent cinquanta comparsers del Carnaval dels barris de Barcelona en el Carnaval de Niça aquest any 2008.

El museu ha organitzat exposicions a Síria amb motiu de la Capital de la Cultura Islàmica Alep 2006 i està enllestint la seva participació en els actes de la Capital de la Cultura Àrab Damasc 2008 enviant una delegació de dansa i música tradicional amb elements d'imatgeria festiva revisitant els indrets que Domènec Badia descrivia ara fa dos-cents anys en el seu llibre dels viatges d'Alí Bei.

El MEB ha participat en l'assessorament per la creació de la Xarxa d'Ecoturisme rural i Ecomuseu de la zona de la Hauss (Marràqueix-Marroc) impulsat per un dels professors del Departament de Pedagogia del museu.

El MEB participa des de fa anys en les tasques de recerca del Grup Homínid de la Universitat de Barcelona fent treball de camp a la Terra d'Arhem (Austràlia). Aquesta investigació està estretament vinculada a l'exposició estable del museu.

Tot museu de societat hauria de fer efectiva de manera especial la recerca en l'àmbit del patrimoni intangible, del qual la festa n'és un dels seus més alts exponents.

En aquest sentit el Museu Etnològic de Barcelona ha formalitzat un conveni amb la Federació Festa Major de Gràcia, Festa Tradicional d'Interès Nacional de Catalunya, pel qual es museïtzen detalls de guarniment dels carrers en festes.

També, i des de fa anys, el MEB és la seu de l'ANIN, Associació de Narradores i Narradors, fent efectiva la interacció constant amb els narradors de contes que utilitzen el museu de forma habitual.

L'any 2003 des del Museu Etnològic de Barcelona es va iniciar el treball de camp per a l'exposició "Gitanos, la cultura dels rom a Catalunya" amb el propòsit de fer realitat l'objectiu d'apropar el museu a la gent. El resultat va ser una mostra sobre la història i l'actualitat del poble gitano a Catalunya que es fonamentava en materials del museu i en aportacions dels mateixos gitanos els quals van acompanyar el procés des del seu inici.

Les implicacions a nivell comunitari en diversos territoris catalans on hi ha presència del poble gitano han fet que la comunitat gitana reconegui el museu com un instrument de difusió de la seva pròpia cultura i un element de prestigi per a la comunitat.

En el moment actual, aquesta implicació ha estat afavorida per la itinerància de l'exposició. La mostra s'ha presentat a Perpinyà durant l'inici de la Capital de la Cultura Catalana 2008 i té prevista la seva presència a les diferents localitats catalanes on el poble gitano ha fet història.

Encara hi ha qui qüestiona l'heterogeneïtat de les col·leccions d'un museu d'Etnologia. Des de la hipersepecialització i la poca interdisciplinarietat d'alguns especialistes es tendeix a afirmar que el millor que es pot fer amb els objectes "exòtics" és tornar-los als territoris d'origen.

Però els nous reptes de la societat contemporània, molt estratificada, són tan diversos com plural és la mateixa societat. Els objectes patrimonials de les cultures d'origen de les persones immigrades resemantitzen la seva funció com a instruments per a obrir finestres al coneixement i donen un nou sentit i valor a les col·leccions mal anomenades “exòtiques”.

CONCLUSIÓ

Construir projectes culturals de proximitat des de la gestió del dia a dia d'un museu pot ser una feina més normal del que sovint sembla. Els qui fem feina al Museu Etnològic de Barcelona treballem cada dia per construir una museologia útil a la gent. Des de la gestió del patrimoni acumulem col·lectivament una llarga experiència que ens fa ser prudents a l'hora d'imaginar escenaris futurs. Però aviat no farem aquesta feina tots sols. Serem, en el futur, un element dinàmic d'una xarxa de museus i haurem de treballar amb professionals i amb col·lectius d'arreu de Catalunya, resseguint les passes dels pioners de l'Etnografia catalana.

BIBLIOGRAFÍA

BODO, Simona (ed.) (2000) *Il museo relazionale. Riflessione ed esperienze europee*, Torino, Fondazione Giovanni Agnelli.

BOLAÑOS, Maria (1997) *Historia de los museos en España*, Gijón, Ediciones Trea

CHAPPEY, Jean Luc (2002) *La société des Observateurs de l'homme (1799-1804). Des anthropologues au temps de Bonaparte*, Paris, Société des études robespierristes, Université Blaise Pascal /Clermont-Ferrand II.

DUCLOS, Jean-Claude (1992) “Pour des musées de l'homme et de la société”, *Le Débat* 70, pp.174-176.

FERNÁNDEZ DE PAZ, Esther & AGUDO, Juan (eds.) (1999) *Patrimonio Cultural y Museología*, Santiago de Compostela, Asociación Galega de antropología. Museo do Pobo Galego.

INIESTA, Montserrat (1994) *Els gabinets del món. Antropologia, museus i museologies*, Lleida, Pagés editors.

FABRE, Daniel (ed.) (1996). *L'Europe entre cultures et nations. Actes du colloque de Tours 1993*. Paris, Éditions de la Maison des sciences de l'homme.

FORNÉS, Josep (2008) "El museu de la gent", *MNEMOSINE, Revista Catalana de Museologia*.

GARCIA CLANCLINI, Néstor (1999) *La globalización imaginada*, Buenos Aires, Paidós.

HEAL, Sharon (2008) "Ethnographic collections are supposed to be about the "other" but they could also reveal something about ourselves, says", *Museums Journal* april, pp.23-27.

JUNTA DE CASTILLA Y LEÓN (1998) *Patrimonio cultural y sociedad: Una relación interactiva*, Valladolid, Consejería de Educación y Cultura.

LLOPART, Dolors (1993) "Les arrels del Museu d'Arts, Indústries i Tradicions Populars: L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya en la gènesi d'un projecte museogràfic" in CALVO, L. (ed.) *Aportacions a la Història de l'Antropologia catalana i hispànica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.

LLOPART, Dolors (2000). "Les musées d'ethnologie: entre la perspective romantique et l'inventaire positiviste", *Ethnologie Française* 2, pp.233-240.

MOYANO, Neus (2007). "Zoos humans. Exhibicions etnogràfiques a Espanya, 1887-1929", *L'AVENÇ* 330.

PRATS, Llorenç, LLOPART, Dolors & PRAT, Joan, (1982) *La cultura popular a Catalunya. Estudiosos i institucions 1853-1981*, Barcelona, Serveis de Cultura Popular.

PUIG, Lluís Maria de (2001) *Anals de L'institut D'estudis Gironins*, XLII.

RASSOOL, Ciraj (2008) "El llegat de l'apartheid és terrible", *NEXUS* 38, pp. 48-53.

VARINE, Hugues de (1991) *L'initiative communautaire. Recherche et expérimentation*, Paris, éditions W.M.N.E.S.